

LBRIS

We know
books

VRĂJITOARE

Puterea de temut a femeii rebele

MONA CHOLLET

Traducere din franceză de Aurelia Ulici

BLACK BUTTON BOOKS

11	Moștenitoarele. Introducere
14	„O victimă a modernilor, nu a anticilor”
18	„Eliminați mințile femeiești care se revoltă!”
22	O istorie negată sau ruptă de realitate
26	De la Vrăjitorul din Oz la Starhawk
31	Oaspete la amurg
36	Cum ne-a modelat lumea această poveste
40	Devorați inima marinarului de pe Hydra
45	1. O viață pentru sine
	Dezastrul independenței feminine
47	Asistate social, escroace și spirite libere
52	Aventuriera, un model interzis
60	Luptă împotriva refractarelor!
65	Fantoma rugurilor
68	Cine este diavolul?
73	Femei mereu „topite”
79	Reflexul de a sluji
85	„Instituția maternității”, o ghiulea legată de glezne
89	2. Dorința de a nu fi fertilă
	Fără copii, o posibilitate
94	Un imbold către alte posibilități
98	Alchimia subtilă a (non-)dorinței de a avea copii
102	O zonă a nongândirii
105	Ultimul bastion al „naturii”
113	Către lumină
118	Un cuvânt inacceptabil
124	Ultimul secret

133	3. Beția culmilor
	Distrugeți imaginea „vrăjitoarei bătrâne”
137	Dintotdeauna bătrâne
140	„Inima are motivele ei”
148	Stop-cadru pe o imagine eternă?
153	Când femeile încep să răspundă
158	Gardienele hotarului dintre lumi
162	„Imaginea privilegiată a abjecției”
168	Dorința demonizată
172	„Inventarea unei alte legi”
179	4. O lume întoarsă cu susul în jos
	Război naturii, război femeilor!
184	„Excelență în ce?”
191	Moartea naturii
195	Dreuf, Popokoff și alții
202	Toate cele care fabulează
207	Nașterea unei solidarități subliminale
211	Pacientul tratat ca o persoană
214	Când iraționalul nu se află acolo unde credem
217	Schița unei alte lumi
221	Revolta „femeilor isterice”
225	Două eliberări simultane
229	„Lumea voastră nu e pentru mine”
235	Note

Moștenitoarele

Introducere

Bineînțeles, vrăjitoarea din *Albă ca Zăpada* a lui Walt Disney, cu părul cărunt, încâlcit, sub gluga neagră, cu nasul coroiat împodobit cu un neg, cu rânjetul care îi dezvăluie unicul dinte înfipt în maxilarul inferior, cu sprâncenele groase deasupra ochilor nebuni care îi accentuează expresia malefică. Dar vrăjitoarea care mi-a marcat cel mai mult copilăria nu este ea, ci Floppy Le Redoux.* Floppy apare în *Glasblåsarns barn* (Copiii suflătorului de sticlă), un roman pentru adolescenți al autoarei suedeze Maria Gripe (1923–2007), a cărui acțiune se desfășoară într-un ținut nordic imaginar. Trăiește într-o casă cocoțată în vârful unui deal, adăpostită sub un măr foarte bătrân, a cărui siluetă, vizibilă de departe, se profilează pe cer. Locul este liniștit și frumos, dar locuitorii satului vecin evită să-l viziteze, pentru că odinioară acolo se ridica o spânzurătoare. Noaptea, poate fi zărit la fereastră un licăr, în timp ce o bătrână țese, stând de vorbă cu Solon, corbul ei chior, de când și-a pierdut un ochi aplecându-se peste Fântâna-Înțelepciunii. Mai mult decât puterile magice ale vrăjitoarei, m-a impresionat aura care o înconjură: calm, mister, clarviziune.

Felul în care era descrisă apariția ei mi se părea fascinant. „Era întotdeauna învăluită într-o mantie bogată, de culoare albastru-închis, al cărei guler amplu fâlfâia în vânt, făcând flop-flop în jurul capului” – de unde porecla „Floppy”. „Purta și o pălărie caraghioasă. Borurile moi erau presărate cu flori care cădeau de pe o calotă înaltă, violetă, împodobită

---

* În limba franceză „redoux” înseamnă „vreme blândă”, „dezgheț”. (n.t.)

cu fluturi.” Cei care o întâlneau erau fascinați de strălucirea ochilor ei albaștri care, „mereu schimbători, aveau o adevărată putere asupra oamenilor”. Poate că imaginea lui Floppy Le Redoux m-a pregătit să apreciez mai târziu, când am devenit interesată de modă, creațiile lui Yohji Yamamoto, hainele ample, pălăriile imense, un fel de ascunzișuri din fetru, total opuse modelului estetic dominant, conform căruia fetele trebuie să-și arate cât mai mult pielea și formele¹. Rămasă în memoria mea ca un talisman, o umbră binevoitoare, Floppy îmi conturase imaginea a ceea ce putea fi o femeie de anvergură.

Îmi plăcea și viața retrasă pe care o ducea, și raportarea ei la comunitate, distantă și implicată deopotrivă. Colina pe care se înălța casa, scrie Maria Gripe, părea că apără satul „ca și cum ar fi fost ghemuit sub aripa ei”. Vrăjitoarea țese niște covoare spectaculoase: „Așezată în fața războiului, medita în timp ce lucra. Gândurile i se îndreptau spre locuitorii satului și viața lor. Atât de preocupată era, încât, într-o dimineață, a descoperit că, fără nicio îndoială, știa dinainte ce avea să li se întâmple. Aplecată asupra lucrului, le citea viitorul în modelul care, aproape de la sine, prindea viața sub degetele ei.” Prezența sa pe străzi, oricât de rară și grăbită ar fi fost, era un semn de speranță pentru cei care o vedeau trecând: își datora a doua parte a poreclei – nimeni nu-i cunoștea adevăratul nume – faptului că nu se arăta niciodată iarna și că apariția ei anunța venirea inevitabilă a primăverii, chiar dacă în ziua cu pricina termometrul încă arăta „trei grade sub zero”.

Chiar și vrăjitoarele de temut – cea din Hansel și Gretel sau cea din rue Mouffetard, sau Baba Yaga din basmele rușești, ghemuită în izba cățărata pe picioare de găină – mi-au inspirat întotdeauna mai degrabă entuziasm decât repulsie. Ele animau imaginația, îți dădeau frisoane de groază

încântătoare, confereau un sens aventurii, deschideau perspectiva unor alte lumi. În școala primară, în recreație, eu și colegii mei o urmăream pe cea care își alesese lăcașul în spatele tufișului din curte, nevoiți să ne bazăm numai pe noi înșine în fața sângelui-rece de neînțele al corpului didactic. Amenințarea cocheta cu promisiunea. Dintr-o dată simțeam că totul era posibil, că poate frumusețea ingenuă, chitcotitul drăgălaș nu erau singurul destin posibil al femeilor. Fără această amăgire, copilăria ar fi fost lipsită de parfum. Dar, odată cu Floppy Le Redoux, vrăjitoarea a devenit pentru mine o figură pozitivă. Ea era cea care avea ultimul cuvânt, care făcea să fie învinse personajele malefice. Ea oferea bucuria revanșei asupra unui adversar pe care l-ai subestimat; într-un fel ca Fantômette, dar mai degrabă prin puterea spiritului decât prin talentele de gimnastă în costum mulat – ceea ce îmi convenea: detestam sportul. Datorită ei mi-am dat seama că a fi femeie putea însemna o putere în plus, deși până atunci avusesem vaga senzație că era mai degrabă invers. Din acel moment, cuvântul „vrăjitoare” îmi atrage atenția, ca și cum ar anunța mereu o putere care mi-ar aparține. Ceva în jurul lui clocotește de energie. Trimite la o cunoaștere primară, la o forță vitală, la o experiență acumulată pe care știința formală o respinge sau o reprimă. Îmi place ideea unei arte care se perfecționează fără încetare, căreia i se consacră și care apără de tot, sau aproape de tot, fie și doar pentru pasiunea pe care o punem în ea. Vrăjitoarea întrupează femeia eliberată de dominație, de toate limitările; ea este idealul spre care să tinzi, ea arată calea.

„O victimă a modernilor, nu a anticilor”

Mi-a luat surprinzător de mult timp să măsoz confuzia sub care se ascundea dezlănțuirea fanteziei, imaginea eroinei cu superputeri cu care erau asociate vrăjitoarele în produsele culturale la care eram expusă. Să înțeleg că, înainte de a deveni un stimulent pentru imaginație sau un titlu onorific, cuvântul „vrăjitoare” fusese dovada supremă a infamiei, acuzația mincinoasă care duse la torturarea și moartea a zeci de mii de femei. Vânătorile de vrăjitoare care au avut loc în Europa, mai ales în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, ocupă un loc straniu în conștiința colectivă. Procesele împotriva vrăjitoriei se bazau pe acuzații bizare – zborul în timpul nopții pentru a se duce la sabat, pactul și împerecherea cu diavolul – care păreau să le târască în sfera irealului, smulgându-le din rădăcinile istorice. Prima reprezentare cunoscută a unei femei care zboară pe mătură apare pe marginea manuscrisului lui Martin Le Franc *Le Champion des dames* (Campionul femeilor 1441–1442) și are o alură vioaie și jucăușă; pare desprinsă dintr-un film al lui Tim Burton, de pe genericul filmului *Nevasta mea, vrăjitoarea*, sau dintr-un decor de Halloween. Și, totuși, în momentul în care apare, în jur de 1440, este preludiul unor secole de suferință. Referindu-se la invenția sabatului, istoricul Guy Bechtel constată: „Acest mare poem ideologic a făcut multe crime.”² În ceea ce privește torturile sexuale, realitatea lor pare să se fi topit în colecția de imagini ale marchizului de Sade și emoțiile tulburi pe care le stârnește.

În 2016, Muzeul Saint-Jean din Bruges dedică o expoziție „Vrăjitoarelor lui Bruegel”, maestrul flamand, primul pictor care a abordat această temă. Pe un panou se află numele a

zeci de femei din oraș care au fost arse pe rug în piața publică, acuzate de vrăjitorie. „Numeroși locuitori ai orașului Bruges poartă încă aceste nume de familie și nu știau, înainte de a vizita expoziția, că poate au avut o strămoșă acuzată de vrăjitorie”, comenta directorul muzeului.³ O spunea zâmbind, ca și cum a avea în arborele genealogic o nevinovată masacrată pe baza unor acuzații delirante era o glumiță mult prea amuzantă pentru a nu o împărtăși prietenilor. Și asta ne face să ne întrebăm: despre ce alte crime în masă, oricât de vechi, e cu putință să vorbim, așa, cu zâmbetul pe buze?

Distrugând uneori familii întregi, făcând să domnească teroarea, reprimând fără milă unele comportamente și unele practici considerate inacceptabile, vânătorile de vrăjitoare au contribuit la modelarea lumii în care trăim. Dacă n-ar fi existat, am fi trăit probabil în societăți cu totul diferite. Ne spun foarte mult despre alegerile care au fost făcute, căile care au fost preferate și cele care au fost condamnate. Cu toate acestea, refuzăm să le discutăm deschis. Chiar și când acceptăm realitatea acestui episod al istoriei, găsim mijloacele de a-l ține la distanță. Astfel, facem adesea greșeala de a-l situa în Evul Mediu, descris ca o epocă îndepărtată și obscurantistă cu care nu avem nimic de-a face, când, de fapt, marile vânători de vrăjitoare au fost organizate în Renaștere: au început spre 1440 și au luat amploare mai ales după 1560. Chiar și la sfârșitul secolului al XVIII-lea au avut loc execuții, precum cea a Annei Göldi, decapitată la Glaris, în Elveția, în 1782. Vrăjitoarea, scrie Guy Bechtel, „a fost o victimă a modernilor, nu a anticilor”⁴.

De asemenea, punem adesea persecuțiile pe seama unui fanatism religios întrupat de inchizitori perversi. Or Inchiziția, înainte de toate concentrată pe eretici, a vânat foarte puțin vrăjitoare; zdrobitoarea majoritate a condamnărilor au fost rezultatul instanțelor civile. În materie de

vrăjitorie, judecătorii laici s-au dovedit „mai cruzi și mai fanatici decât Roma”⁵. Distincția nu are, de altfel, decât un rol relativ într-o lume în care nimic nu era posibil în afara credinței religioase. Chiar și cele câteva voci care s-au ridicat împotriva persecuțiilor, cum a fost cea a medicului Jean Wier, care, în 1563, denunța o „baie de sânge a inocenteilor”, nu puneau sub semnul întrebării existența diavolului. Protestanții, în pofida imaginii lor de înaltă raționalitate, au hărțuit vrăjitoarele cu aceeași înflăcărare cu care au făcut-o catolicii. Întoarcerea la o lectură literală a Bibliei propovăduită de Reformă nu încurajează clemența, ci dimpotrivă. La Geneva, sub Calvin, sunt executate 35 de „vrăjitoare”, pe baza a două rânduri din Exodul în care se spune: „Pe vrăjitoare nu o vei lăsa să trăiască”. Intoleranța climatului epocii, orgia sângeroasă a războaielor religioase – 3000 de protestanți uciși la Paris în noaptea Sfântului Bartolomeu, în 1572 – au alimentat cruzimea celor două tabere la adresa vrăjitoarelor.

Dacă suntem onești, tocmai pentru că ne amintește de lumea noastră, evităm să discutăm deschis despre vânatoarea de vrăjitoare. Să riscăm ar însemna să ne confruntăm cu imaginea cea mai înspăimântătoare a umanității. Înainte de toate ilustrează încăpățânarea societății de a găsi de fiecare dată un țap ispășitor pentru toate nefericirile ei, închizându-se astfel într-o spirală a iraționalului, inaccesibilă oricărui argument rezonabil, până când acumularea unor discursuri care instigă la ură și o ostilitate devenită obsesivă justifică trecerea la violența fizică, percepută ca legitimă apărare a corpului social. Vânătorile ilustrează, ca să reluăm cuvintele lui Françoise d'Eaubonne, capacitatea umană de a „dezlănțui un masacru printr-un raționament demn de un alienat”⁶. De altfel, demonizarea femeilor considerate vrăjitoare a avut multe în comun cu antisemitismul. Se vorbea despre „sabat” sau despre „sinagoga” vrăjitoarelor; erau bănuite, la fel

ca evreii, de conspirație pentru distrugerea creștinismului și erau reprezentate, la fel ca ei, cu nasul coroiat. În 1618, un grefier care se plectisea în timpul unei execuții de lângă Colmar o desenează pe acuzată pe marginea raportului, înfățișând-o cu o pieptănătură tradițional evreiască, „cu bucle lungi înconjurate de stele ale lui David”⁷.

Așa cum se întâmplă adesea, desemnarea țapului ispășitor, departe de a fi opera unei populații necivilizate, provine de sus, de la clasele cultivate. Nașterea mitului vrăjitoarei este aproape simultană cu cea a tiparului (1454), care a jucat un rol esențial în acest sens. Bechtel vorbește despre o „operațiune mediatică” în stare să „folosească toți vectorii informatici ai epocii”: „cărțile pentru cei care citesc, predicile pentru ceilalți, pentru toți mari cantități de reprezentări”. Operă a doi inchișitori, alsacianul Henri Institoris (sau Heinrich Krämer) și Jakob Sprenger din Basel, *Le Marteau des sorcières* (Ciocanul vrăjitoarelor) (*Malleus maleficarum*), publicată în 1487, a fost comparată cu *Mein Kampf* a lui Adolf Hitler. Reeditată de 15 ori, a fost distribuită în 30.000 de exemplare în toată Europa în timpul marilor vânători: „În aceste vremuri de foc, judecătorii se vor folosi de el. Vor pune întrebări din *Malleus* și vor aștepta răspuns de la *Malleus*”⁸. Suficient pentru a contesta viziunea noastră oarecum idealizată asupra primelor utilizări ale tiparului... Acreditând ideea unei amenințări iminente care necesită folosirea unor mijloace excepționale, *Le Marteau des sorcières* întreține o halucinație colectivă. Succesul cărții dă naștere altor publicații de demonologi, care hrănesc o veritabilă filieră editorială. Autorii acestor lucrări – precum filosoful francez Jean Bodin (1530–1596) –, fiind de altfel niște cărturari renumiți, subliniază Bechtel: „Ce contrast cu brutalitatea, credulitatea pe care o manifestau în expunerile lor demonologice”.

LEPIS | We know

„Eliminați mințile femeiești care se revoltă!”

Astfel de povești te lasă înmărmurit, mai ales dacă ești femeie. Sigur, numeroși bărbați au fost executați pentru vrăjitorie; dar în centrul persecuțiilor a stat misoginia. „Vrăjitorii sunt nimic”, ne asigură Malleus maleficarum. Autorii consideră că, dacă n-ar exista „răutatea” femeilor, „chiar dacă nu s-ar vorbi nimic despre vrăjitoare, lumea ar fi eliberată de nenumărate pericole”. Neputincioase trupește și cu minte puțină, însuflețite de o insațiabilă dorință de dez-măț, se presupune că sunt o pradă ușoară pentru diavol. În cadrul proceselor, au reprezentat în medie 80% dintre acuzați și 85% dintre condamnați⁹. În fața mașinării judiciare, erau și mai neputincioase: în Franța, bărbații au reprezentat 20% dintre acuzați, dar s-au aflat la originea a 50% dintre apelurile adresate Parlamentului. Înainte, când instanțele le refuzau mărturia, femeile europene nu ajungeau la statutul de subiecți cu drepturi depline în fața legii decât pentru a fi acuzate în masă de vrăjitorie.¹⁰ Campania desfășurată între 1587 și 1593 în 22 de sate din jurul Trierului, în Germania – locul de apariție și, alături de Elveția, epicentru al vânătorii de vrăjitoare – a fost atât de sălbatică, încât, în două dintre ele, a fost lăsată în viață o singură femeie; în total fuseseră arse 368. Descendențe întregi pe linie feminină au fost distruse: acuzațiile aduse lui Magdelaine Denas, arsă în Cambrésis în 1670, la vârsta de 67 de ani, nu erau foarte clare, dar îi executaseră deja mătușa, mama și fiica, iar vrăjitoria era considerată ereditară¹¹.

Multă vreme acuzațiile au cruțat clasele superioare, dar când, în cele din urmă, le-a venit și lor rândul, procesele s-au stins repede. Înainte, dușmanii politici ai anumitor

notabilități le denunțau deseori ficele sau soțiile ca fiind vrăjitoare, pentru că era mai ușor decât să-i atace direct pe ei; dar marea majoritate a victimelor aparțineau claselor din popor. Se trezeau în mâinile instituțiilor alcătuite integral din bărbați: anchetatori, preoți sau pastori, torționari, gardieni, judecători, călăi. Ne putem imagina panica și disperarea lor, cu atât mai mult cu cât se confruntau cu acest calvar într-o singură totală. Bărbații din familie le luau apărarea rareori, asta dacă nu li se alăturau acuzatorilor. Pentru unii, această rețineră se explica prin teamă, pentru că majoritatea bărbaților acuzați erau rude cu „vrăjitoarele”. Alții profitau de climatul de suspiciune generalizată „pentru a scăpa de nevestele sau amantele supărătoare, sau pentru a împiedica răzbunarea celor pe care le seduseseră sau violaseră”, povestește Silvia Federici, pentru care „acei ani de teroare și propagandă au pantat germenii unei înstrăinări psihologice profunde a bărbaților față de femei”¹².

Unele acuzate erau în același timp magiciene și vindicătoare; un amestec derutant pentru noi, dar care în epocă era de la sine înțeles. Făceau sau alungau farmece, ofereau leacuri de dragoste și poțiuni, dar, în același timp, îngrijeau bolnavi și răniți și le ajutau pe femei să nască. Ele reprezentau singura salvare la care puteau spera oamenii din popor și fuseseră întotdeauna membre respectate ale comunității, până când activitățile lor au fost asociate cu fapte diabolice. În sens mai larg, totuși, orice femeie care exprima opiniile putea trezi vocații de vânător de vrăjitoare. A răspunde unui vecin, a vorbi tare, a avea un caracter puternic sau o sexualitate prea liberă, a fi o pacoste, în orice fel, era de ajuns ca să te pună în pericol. Într-o logică cunoscută femeilor din toate timpurile, fiecare purtare și contrariul ei se putea întoarce împotriva ta: era suspect să lipsești prea des de la slujbă, dar era suspect și să nu lipsești niciodată, suspect să te întâlnești

regulat cu prietenii, dar și să duci o viață prea solitară¹³... Proba băii rezumă bine situația. Femeia era aruncată în apă: dacă se scufunda, era nevinovată; dacă plutea era vrăjitoare și deci trebuia executată. Funcționa foarte bine și mecanismul „refuzării pomenii”: bogații care disprețuiau mâna întinsă a unei cerșetoare și care, apoi, se îmbolnăveau sau păteau vreo nenorocire de orice fel, se grăbeau să o acuze că le-a făcut farmece, făcând astfel să plutească asupra ei un turbure sentiment de vinovăție. În alte cazuri, funcționa logica țapului ispășitor în forma ei cea mai pură: „Navele au probleme pe mare? În Belgia, Digna Robert este prinsă, arsă, trasă pe roată (1565). O moară de lângă Bordeaux nu mai funcționează? Se pretinde că Jeanne Noals, zisă Gache, a „legat-o” (1619)¹⁴. Nu conta dacă era vorba despre femei cât se poate de inofensive: concetățenii lor erau convinși că aveau o putere nelimitată de a face rău. În Furtuna (1611) lui Shakespeare, se spune că mama sclavului Caliban „era o vrăjitoare puternică”, și François Guizot a lămurit acest subiect în traducerea lui din 1864: „În toate acuzațiile de vrăjitorie din Anglia, găsim în mod constant epitetul strong („tare”, „puternic”) asociat cu witch („vrăjitoare”), ca un calificativ augmentativ. Tribunalele au fost obligate să decidă, împotriva opiniei populare, că termenul strong nu adăuga nimic acuzației.”

Să ai un trup de femeie era de ajuns pentru a deveni suspectă. După arestarea lor, acuzatele erau dezbrăcate, rase și date pe mâna unui „întepător” care căuta cu minuțiozitate semnul diavolului, la suprafață și în interiorul corpului, înfigând în el niște ace. Orice pată, cicatrice sau excrescență putea fi folosită ca dovadă și e explicabil că femeile în vârstă erau demascate în masă. Se considera că respectivul semn nu era sensibil la durere; multe din prizoniere, șocate de violarea pudorii – prin acest real viol –, aproape

că leșinau și nu reacționau la întepături. În Scoția, „întepătorii” treceau prin sate și orașe propunând demascarea vrăjitoarelor care se ascundeau printre locuitori. În 1649, orașul englez Newcastle-upon-Tyne l-a angajat pe unul dintre ei promițându-i 20 de șilingi per condamnată. 30 de femei au fost aduse la primărie și dezbrăcate. Cele mai multe – surpriză! – au fost declarate vinovate.¹⁵

„Când citesc ziarul, aflu mai mult decât mi-aș fi dorit despre cruzimea omenească”, recunoaște Anne L. Barstow în introducerea la studiul despre vânătorile de vrăjitoare din Europa.¹⁶ Și, de fapt, povestea torturilor este insuportabilă: corpul dezmembrat de estrapadă, ars pe scaune din fier încins, oase și picioare zdrobite de gheata spaniolă. Demonologii recomandă să nu te lași impresionat de lacrimi, atribuite unei viclenii diabolice și categoric disimulate. Vânătorii de vrăjitoare se arată în același timp obsedați și îngroziți de sexualitatea feminină. Anchetatorii le întrebă în permanență pe acuzate „cum era penisul diavolului”. În *Le Marteau des sorcières* se afirmă că ele au puterea de a face să dispară sexul masculilor și că păstrează colecții întregi în cufere sau în cuiburi de păsări unde se zvârcolesc în desperare (deși n-au fost găsite niciodată). Prin forma falică, mătura pe care o călăresc, în afară de a fi un simbol casnic transformat, mărturisește libertatea lor sexuală. Sabatul este văzut ca locul unei sexualități dezlănțuite, scăpate de sub control. Tortionarii se bucură de dominația absolută pe care o exercită asupra prizonierelor; pot da curs liber voiorismului și sadismului sexual. La asta se adaugă violurile gardienilor: când o deținută este găsită sugrumată în celulă, se spune că diavolul a venit să-și ia supusa. În momentul execuției, Multe condamnate nu pot nici măcar să stea în picioare. Dar, chiar dacă se simt ușurate să termine cu toate, rămâne să înfrunte o moarte atroce. Demonologul Henry Boguet

relatează sfârșitul Claudei Jam-Guillaume, care găsește de trei ori puterea de a scăpa de rug. Călăul nu respectase promisiunea de a o sugruma înainte ca flăcările să o atingă. Îl obligă să-și țină cuvântul; a treia oară îi rupe gâtul, astfel încât moare inconștientă.¹⁷

O istorie negată sau ruptă de realitate

Din toate cele de mai sus, pare greu să nu tragem concluzia că vânătoarea de vrăjitoare a fost un război împotriva femeilor. Și totuși... Specialistă în procesele de vrăjitorie din Noua Anglie, Carol F. Karlsen deplânge faptul că „abordarea ei în ceea ce privește genul a fost ignorată, minimalizată sau indirect contestată” în numeroasele publicații științifice sau de popularizare, pe care le-a scris, în 1992, la a 300-a aniversare a poveștii despre vrăjitoarele din Salem.¹⁸ Anne L. Barstow apreciază că, „la fel de extraordinară ca evenimentele în sine”, este încăpățânarea istoricilor de a nega faptul că aceste vânători de vrăjitoare au fost o „explozie de misoginism”¹⁹. Citează uimitoarele disimulări la care trebuie uneori să apeleze confrății ei – sau surorile – pentru a contrazice concluziile care reies din propriile lor cercetări. Guy Bechtel oferă la rândul său un exemplu în acest sens când, după ce a detaliat „demonizarea femeii” care a precedat vânătorile de vrăjitoare, întreabă: „Înseamnă asta că antifeminismul explică miza?” și răspunde, evident: „Cu siguranță că nu.” În sprijinul acestei concluzii invocă argumente destul de neconvingătoare: în primul rând, „erau arși și bărbați” și, apoi, „antifeminismul care se va dezvolta la sfârșitul secolului al XIII-lea a existat cu mult înainte de vremea rugurilor”. Or, dacă unii bărbați au pierit din cauza

denunțurilor femeilor „posedate”, așa cum s-a întâmplat în celebrele cazuri de la Loudun și de la Louviers, cei mai mulți nu au fost acuzați de vrăjitorie *per se*, am mai spus-o, cât de asocierie cu femeii sau, altfel, în mod secundar, această crimă adăugându-se altor capete de acuzare. Cât despre faptul că antifeminismul avea origini vechi, putem vedea în el, dimpotrivă, o confirmare a rolului decisiv pe care l-a jucat aici. Secole de ură și obscurantism par a fi culminat cu această dezlănțuire de violență, născută dintr-o teamă față de rolul tot mai important pe care femeile începeau să-l ocupe în spațiul social.²⁰

Jean Delumeau vede în *De planctu ecclesiae* al lui Alvaro Pelayo, scris în jurul anului 1330, la cerea Papei Ioan al XXII-lea, „documentul cel mai important al ostilității clericale față de femeie”, o „chemare la războiul sfânt împotriva aliații diavolului” și un precursor al lui *Malleus maleficarum*. Franciscanul spaniol afirmă în special că femeile, „sub un exterior umil, ascund un temperament orgolios și incorrigibil, în care seamănă cu evreii”²¹. De la sfârșitul Evului Mediu, afirmă Bechtel, „până și cele mai laice lucrări sunt impregnate de misoginism”²². În această privință, părinții Bisericii și urmașii lor au continuat tradiția greco-romană. Înainte ca Eva să muște din fructul oprit, Pandora, în mitologia greacă, deschisese cutia care conținea toate relele omenirii. Creștinismul timpuriu împrumută mult de la stoicism, deja dușman al plăcerilor și deci al femeilor. „Niciun grup din lume nu a fost vreodată atât de îndelung și de aspru insultat”, susține Bechtel. Citind astfel de literatură, putem înțelege că această retorică avea să producă, inevitabil, o formă de trecere la acțiune pe scară largă. În 1593, un pastor german, ceva mai pacifist decât alții, este îngrijorat de aceste „mici broșuri care colportează peste tot injurii la adresa femeilor”, și a căror lectură „slujește ca o distracție